

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.1:336.2

JEL Classification: D19; E44; E62; H26; H72; K42

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ ДОМІНАНТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПАТРІОТИЗМУ НАЦІЇ

© 2020 КАРПІНСЬКИЙ Б. А.

УДК 336.1:336.2

JEL Classification: D19; E44; E62; H26; H72; K42

Карпінський Б. А.

Фундаменталізація поведінкових фінансів у системі домінантної взаємодії державотворчого патріотизму нації

Мета статті полягає у фундаменталізації базових аспектів поведінкових фінансів виходячи зі спрямованості на реалізацію домінантного потенціалу державотворчого патріотизму нації. Аналізуючи та систематизуючи наукові праці низки вчених, виділено потребу в розробці поведінкових фінансів з ухилом на цілеспрямовану реалізацію домінант (якісної і кількісної) державотворчого патріотизму нації. Зазначено, що державотворчий патріотизм нації – це все, що народ загалом і кожен громадянин зокрема роблять в інтересах творення незалежної, суверенної, цивілізованої держави. Розглянуто, що поєднання як якісної домінанти цього патріотизму з її внутрішньою архітектонікою (традиції, ментальність, духовність, податкова культура тощо), так і переведення потенціалу кількісної (податкової) домінанти в реальну площину державотворення стає синтезуючою ланкою фундаменталізму поведінкових фінансів. Доведено, що на прояв і результативність податкової культури в системі реалізації державотворчого патріотизму нації має відчутний вплив мінімізація економіки, яка розвиває конституційну спрямованість інтересів платників податків, звужуючи при цьому можливості наповнення бюджету через поведінкову обмеженість матеріальної участі громадян у процесах державотворення, та обумовлює формування диктаторських управлінських підходів на основі примусу й розгортання корупційних проявів. Синтезовано, що фундаменталізація поведінкових фінансів з позиції державотворчого патріотизму нації – це стратегіологічний науковий напрям у теорії фінансів, який синтезує і гармонійно поєднує доробок фінансової науки з методолого-психологічними підходами та патріотично-духовними цінностями індивідуума (соціальними, моральними, естетичними), цілеспрямовано інтегруючи дієві можливості розуміння специфіки прийняття фінансового рішення.

Ключові слова: поведінкові фінанси, фінансові рішення, поведінка, податки, податкова культура, державотворчий патріотизм нації, тіньова економіка, домінанта.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-347-355>

Рис.: 3. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 32.

Карпінський Борис Андрійович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: karpinsky_01@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5996-7724>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3727747/borys-karpinsky/>

УДК 336.1:336.2

JEL Classification: D19; E44; E62; H26; H72; K42

Карпінський Б. А. Фундаменталізація поведінкових фінансів у системі домінантного взаємодіяння державотворчого патріотизму нації

Цель статьи заключается в фундаментализации базовых аспектов поведенческих финансов исходя из направленности на реализацию доминантного потенциала государственно созидательного патриотизма нации. Анализируя и систематизируя научные труды ряда ученых, выделена потребность в разработке поведенческих финансов с уклоном на реализацию доминант (качественной и количественной) государственно созидательного патриотизма нации. Отмечено, что государственно созидательный патриотизм нации – это все, что народ в целом и каждый гражданин в частности делают в интересах создания независимого, суверенного, цивилизованного государства. Рассмотрено, что сочетание как качественной доминанты этого патриотизма с его внутренней архитектурой (традиции, ментальность, духовность, налоговая культура и другое), так и перевод потенциала количественной (налоговой) доминанты в реальную пло-

UDC 336.1:336.2

JEL Classification: D19; E44; E62; H26; H72; K42

Karpinskyi B. A. Fundamentalization of Behavioral Finance in the System of Dominant Impact of the State Creating Patriotism of the Nation

The aim of the article is the fundamentalization of the basic aspects of behavioral finance with the focus on the realization of the dominant potential of the state creating patriotism of the nation. Based on analyzing and systematizing scientific works of a number of scientists, it is proved that there is a need for the development of behavioral finance with the focus on realizing the potential of dominant elements (qualitative and quantitative ones) of the state creating patriotism of the nation. It is noted that the state creating patriotism of the nation is all that the people in general and each citizen in particular do in the interests of creating an independent, sovereign, civilized state. It is determined that both the combination of the qualitative dominant element of such patriotism with its internal architectonics (traditions, mentality, spirituality, tax culture, etc.) and the transfer of the potential of the quantitative (tax) dominant element into the real plane of state creation becomes a synthesizing link in the fundamentalism of behavioral finance. It

скость созидаия государства становится синтезирующей звеном фундаментализма поведенческих финансов. Доказано, что на проявление и результативность налоговой культуры в системе реализации государственно созидательного патриотизма нации имеет ощутимое влияние тенезация экономики, размывающая конституционную направленность интересов налогоплательщиков, сужая при этом возможности наполнения бюджета через поведенческую ограниченность материального участия граждан в процессах созидаия государства, и обуславливающая формирование диктаторских управленческих подходов на основе принуждения и развертывания коррупционных проявлений. Синтезировано, что фундаментализация поведенческих финансов с позиции государственно созидательного патриотизма нации – это стратегиологическое научное направление в теории финансов, которое синтезирует и гармонично сочетает наследие финансовой науки с методолого-психологическими подходами и патриотически духовными ценностями индивидуума (социальными, нравственными, эстетическими), целенаправленно интегрируя действительные возможности понимания специфики принятия финансового решения.

Ключевые слова: поведенческие финансы, финансовые решения, поведение, налоги, налоговая культура, государственно созидательный патриотизм нации, теневая экономика, доминанта.

Рис.: 3. **Табл.:** 3. **Библ.:** 32.

Карпинский Борис Андреевич – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры публичного администрирования и управления бизнесом, Львовский национальный университет имени Ивана Франко (ул. Университетская, 1, Львов, 79001, Украина)

E-mail: karpinsky_01@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5996-7724>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3727747/borys-karpinsky/>

is proved that the manifestation and effectiveness of the tax culture in the system of realization of state creating patriotism of the nation is significantly affected by the growth of the shadow economy. It erodes the constitutional orientation of the interests of taxpayers, narrowing the possibilities for replenishing the budget through the behavioral limitation of the financial participation of citizens in creating the state, and determines the formation of dictatorial coercive and corruption-based management approaches. It is synthesized that the fundamentalization of behavioral finance with regard to the state creating patriotism of the nation is a strategic scientific direction in the theory of finance that synthesizes and harmoniously combines the legacy of financial science with methodological and psychological approaches and the individual's patriotic spiritual values (social, moral, aesthetic), purposefully integrating effective possibilities for understanding the specifics of making financial decisions.

Keywords: behavioral finance, financial decisions, behavior, taxes, tax culture, state creating patriotism of the nation, shadow economy, dominant element.

Fig.: 3. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 32.

Karpinsky Borys A. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Public Administration and Business Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: karpinsky_01@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5996-7724>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3727747/borys-karpinsky/>

Вступ. Планетарно-цивілізаційний розвиток призводить не лише до стрімкого формування виробничого простору на засадах вищих технологічних укладів, а й до потреби дослідження місця людини у визначенні й активізації напрямів подальшого руху вже через урахування психології прийняття рішень, зокрема фінансових. У цьому контексті, окрім раціональної складової цих рішень у системі традиційних фінансів (де інвестор здійснює логічні та послідовні фінансові дії – раціональний вибір), проявляються й ірраціональні збурення, на які раніше особливо не звертали увагу, рахуючи їх як випадкові та й помилкові судження чи інвестиційні промахи на фінансових ринках. Однак практика показує, що за такою ірраціональністю або дієвим відходом від стереотипів мислення й ілюзій сприйняття, загальноприйнятих правил чи догм криється й прогресивна складова, яка при знаходженні певного балансу може обумовлювати синергічне нарощування фінансових результатів на різних рівнях. Практично ірраціональність – це прийняття фінансового рішення з урахуванням психологічного стану окремого індивідуума чи суспільної групи. Звичайно, що цей результат досить важко інтерпретувати й перевести в зрозумілі раціональні форми і моделі, а з ними й формульний інструментарій, але коли б всі люди діяли завжди прогнозовано раціонально, то напевне це була б чисто технічна інженерія, однак у фінансових рішеннях інвестора в ринковому середовищі відчутно про-

являється й мистецтво, а це вже більше психологія. Окрім того, тут конкретизується і соціологія, яка вивчає соціальні спільноти з їх відносинами через прояв емоційної домінантності людини. Такі потреби та мотиви до розуміння внутрішньої сутності поведінки індивідуума (інвестора) при прийнятті фінансових рішень призвели (80-ті роки минулого століття) до систематизації емпірико-епізодичних проявів ірраціональності на фондових ринках і формування фундаментальних основ поведінкових фінансів.

Серед низки іноземних дослідників за проблематикою поведінкових фінансів можливо виділити: Альохіна Б., Барбериса Н., Бондта В., Горецьку В., Кагінальна Г., Канемана Д., Сміта В., Сороса Дж., Статмана М., Тверські А., Тейлора Р., Фама Є., Фестингера Л., Хіршлайфера Д., Цзяна Д., Шефріна Х., Шлейфера А., а з вітчизняних: Андрущенко В., Довбенка М., Захаркіну А., Капелюш А., Кізіму Т., Корнеєва В., Ліпич М., Малишенко К., Нечипоренко А., Онишко С., Терещенка О. [1; 2; 4; 6–16; 19–30].

Доцільно також зазначити, що означені науковці, розглядаючи достатньо відмінні ознаки людського буття та поєднуючи їх з психологічною поведінкою людини, все ж замикають свої дослідницькі зусилля на економіці та фінансах домашніх господарств і фірм. Аналіз показує, що наукових праць, які б стосувались стратегиологічних можливостей поведінкових фінансів з дієвим ухилом на цілеспрямовану реалізацію потенціалу домінант (якісної і кіль-

кісної) державотворчого патріотизму нації, ще не створено. Означене й стало логічним базисом для проведення цього дослідження.

Отже **метою** цієї статті є фундаменталізація базових аспектів поведінкових фінансів виходячи з можливостей реалізації домінантного потенціалу державотворчого патріотизму нації.

Основна частина. Підкреслимо, що традиційні фінанси ґрунтуються на раціональних і логічних теоріях: гіпотеза ефективних ринків (Efficient Market Hypothesis – EMH) і модель оцінки (або ціноутворення) фінансових активів (Capital Asset Pricing Model – CAPM). Зокрема, гіпотеза ефективних ринків передбачає, що вся суттєво доступна інформація негайно і повною мірою відбивається на ринковій курсовій вартості акцій та інших активах, демонструючи фінансову ефективність ринку в даний момент часу. Окрім того, розрізняють слабку, середню і сильну форми EMH залежно від часової повноти її інформаційного наповнення [17; 18].

Фактично ці теорії забезпечили дієвість внутрішньої логіки фінансів і ґрунтуються на тому, що люди у своїй основі поведуться передбачливо та раціонально, а означене дозволяє в плануванні чи прогнозуванні задіювати традиційний фінансовий інструментарій. Однак практика показує, що в реальності, особливо в умовах невизначеності, люди проявляють дещо відмінну й аномальну поведінку у своїх рішеннях, що призводить до змін (деколи з небажаними результатами) на фінансових ринках, які не завжди можливо врахувати та пояснити в рамках традиційної фінансової теорії, обумовлюючи розгляд цього вже через фундаментальні положення поведінкових фінансів.

Практика доводить, що *державотворчий патріотизм нації* (ДТПН) – це все, що народ загалом і кожен громадянин зокрема роблять в інтересах творення незалежної, суверенної, цивілізованої держави. За своєю структурною природою ДТПН можливо оцінювати на основі використання двох підходів: якісного та кількісного. Виходячи з відносної простоти відображення якісний підхід набув значного поширення. Водночас кількісний підхід раніше не розглядався, оскільки не було запропоновано зрозумілих і переконливих кількісних критеріїв такого оцінювання державотворчості, та й науковці приділяли більше уваги якісним параметрам. На основі проведених авторських досліджень можливо стверджувати: податки є кількісним вимірником фактичного державотворчого патріотизму нації щодо конкретизації реальної участі платників податків у формуванні фінансової складової життєзабезпечення й розвитку держави [3, с. 33; 5]. З давніх-давен, нині і в перспективі саме податки забезпечують належне фінансове функціонування держави. Виходячи з означеного, наскільки сформовано та забезпечено у конкретних платників податків патріотичне розуміння національної важливості безпосереднього фінансового внеску у становлення і розвиток фінансової складової держави, то від цього об'єктивно залежать подальші фінансові можливості держави виконувати свої управлінські функції, зокрема через дієву систему поведінкових фінансів.

Поєднання як якісної домінанти ДТПН з її внутрішньою архітектонікою (традиції, ментальність, духовність, податкова культура тощо), так і переведення потенціалу

кількісної (податкової) домінанти в реальну площину державотворення – це одне із пріоритетних завдань фундаменталізму поведінкових фінансів на сучасному етапі. Фактично вичленення цих проблемних аспектів, їх розуміння дозволяє розробляти і вводити засоби впливу на формування поведінки людей, яка була ефективною в системі активізації ДТПН. Отже, активізація домінант ДНТП у системі поведінкових фінансів стає надійним підґрунтям для додаткових податкових надходжень у бюджет через функціонування податкової системи.

Однак у проблематиці поведінкових фінансів залишається нез'ясованим питання виділення впливу поведінкових чинників, якими можна контролювати й управляти. В цьому аспекті, на думку автора, чільне місце займає доктрина ДТПН, оскільки фондові ринки не можуть функціонувати без реальної участі окремих індивідуумів у торгівлі цінними паперами, а якщо їх поведінку ще спрямувати в належне русло щодо забезпечення інтересів держави, через цілеспрямовану фінансову й державну (публічну) політику щодо податків, то це дозволить не лише розвиватись фінансовому ринку, а й йти на користь процесам державотворення. Водночас певною неоднозначністю є дисонанс у врахуванні специфіки такої непрогнозованої поведінки [4; 7–10; 12; 13, 19–22; 25–30].

Звичайно, що поведінка людей, насамперед, має бути в інтересах суспільства, а не девіантною, коли за нею криються лише власні фінансові інтереси, навіть всупереч встановленим на законодавчому рівні соціальним нормам. Саме тому увага до врахування різнотипних поведінкових чинників дозволяє виділяти й активізувати фінансово-податкові резерви, які можливо задіювати у фінансово-інвестиційному середовищі за проведення ефективної фінансової і державної політики. Фундаментально системні взаємозв'язки поведінкових фінансів й ДТПН з орієнтованістю на соціально-економічний розвиток держави подано на рис. 1.

Аналіз практики соціально-економічного розвитку України в період трансформації і реформ, які стосуються як поведінкових фінансів, так і прояву ДТПН, наведено в табл. 1.

Підкреслимо, що в досліджуваному періоді відбувалось як знецінення, так і посилення національної валюти. Зокрема, виходячи з даних Міністерства фінансів України середній обмінний курс гривні до долара США у 2019 році становив 25,8 грн/дол. (однак при підготовці держбюджету цього року враховувався прогноз 28,2 грн/долар).

Загалом у цьому періоді вдалося приборкати інфляційні процеси, які ще у 2015 р. сягнули до 43,3 %, дійшовши до 4,1 % у 2019 році (табл. 1). Водночас динаміка зміни індексу інфляції зростаючим підсумком вказує на його зростання у 1,8 разу порівняно з 2014 роком (2010 р. вибрано за 100 %: від 114,6 % у 2014 р. до 299,3 % на початок 2020 р.).

Значимо, що за своєю сутністю індекс інфляції (або індекс споживчих цін) – показник, що характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для власного (невиробничого) споживання. *Індекс споживчих цін* чітко демонструє зміну вартості фіксованого споживчого набору товарів і послуг у поточному періоді відносно попереднього. Споживчий набір товарів і послуг – це обґрунтований набір найбільш уживаних й життєво

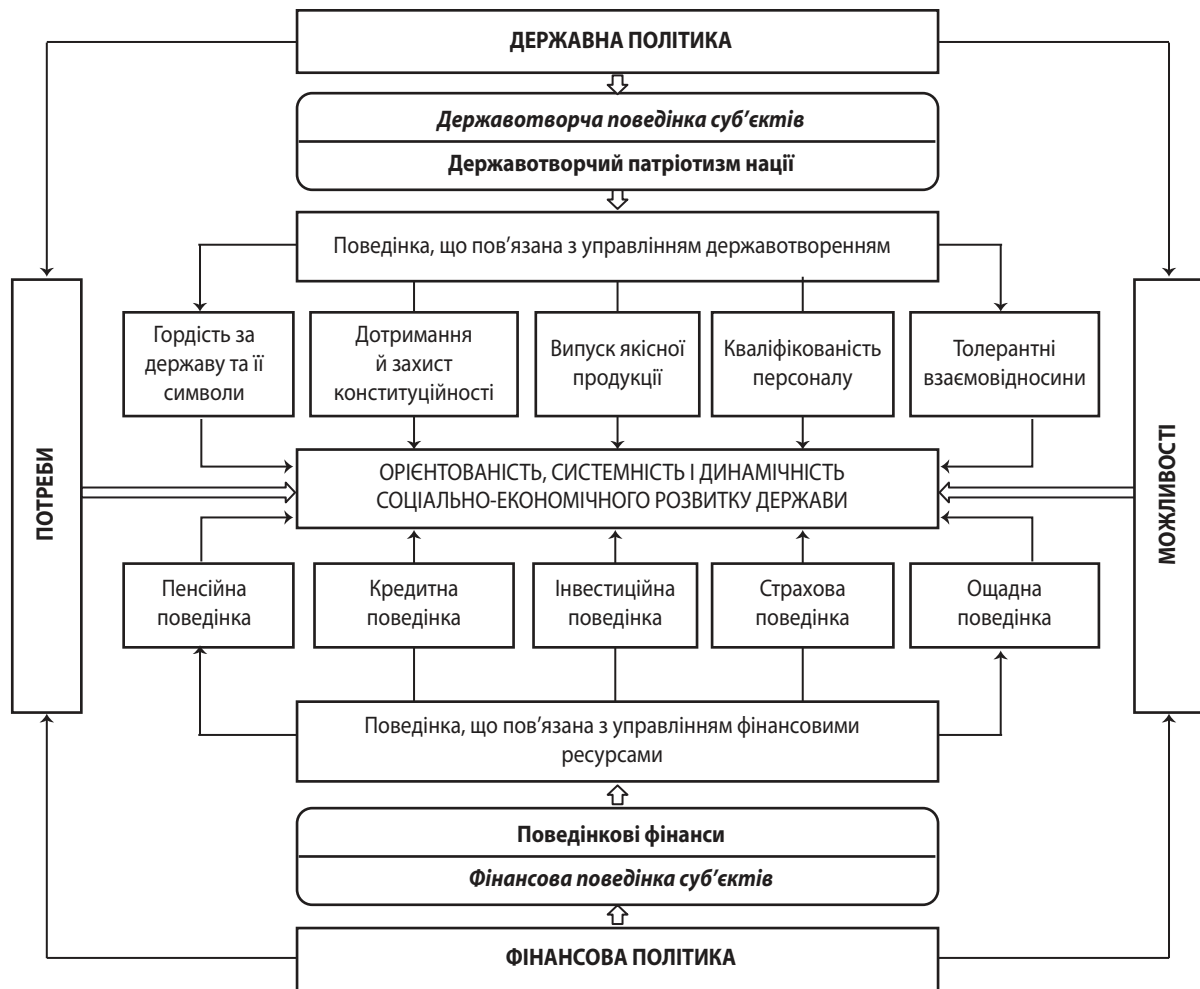

Рис. 1. Фундаментально концептуальна взаємодія поведінкових фінансів і державотворчого патріотизму нації з орієнтованістю на соціально-економічний розвиток держави

Джерело: розроблено автором.

Таблиця 1

Динаміка змін у фінансово-економічних показниках розвитку України

Показники	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Номинальний ВВП:						
млрд грн	1566,7	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7	3954,5
на 1 особу, грн	35864,0	46210,2	55853,5	70224,3	84192,0	94589,8
млрд дол. США	131,8	90,6	93,3	112,1	130,8	154,0
на 1 особу, дол. США	3014,6	2115,4	2185,9	2641,4	3095,1	3662,7
Середньомісячна заробітна плата, грн	3480	4195	5183	7104	8865	10497
Мінімальна заробітна плата (ЗП), грн	1218	1378	1600	3200	3723	4173
Мінімальна ЗП до середньомісячної, %	35,0	32,8	30,9	45,0	42,0	39,7
Індекс інфляції, %	12,1	43,3	12,4	13,7	9,8	4,1
Валовий зовнішній борг (ВЗБ), млрд дол. США	126,3	118,7	113,5	116,6	114,7	121,7
ВЗБ/ВВП, %	95,8	131,0	121,7	103,9	87,7	79,0

Джерело: запропоновано та сформовано автором за даними [31]

необхідних для споживання в домогосподарствах товарів і послуг. Фіксований набір встановлюється централізовано та є єдиним для всіх регіонів України.

Ситуацію з податковими надходженнями (які взято у фактичних цінах за конкретний рік), як реальне відображення поведінки платників податків, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка змін у податкових надходженнях до зведеного бюджету України

Показники	Роки						2019 р./2018 р.	2019 р./2014 р.
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	%	раз
Доходи зведеного бюджету, млрд грн	456,1	652,9	782,7	1016,8	1184,3	1289,8	8,9	2,8
Податкові надходження, млрд грн	367,5	507,6	650,8	828,1	986,3	1070,3	8,5	2,9
у тому числі:								
податок на прибуток підприємств	40,2	39,0	60,2	73,4	106,2	117,3	10,4	2,9
податок на доходи фізичних осіб	75,2	99,9	138,8	185,7	229,9	275,4	19,8	3,7
податок на додану вартість (ПДВ)	139,0	178,4	235,5	313,9	374,5	378,6	1,1	2,7

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними [31]

На жаль, якщо прив'язати динамічні дані табл. 1–2 до девальваційного стрибка національної валюти щодо курсу долара США (який з 8 грн за 1 дол. на початок 2014 р. зріс до 27,8 грн на лютий 2015 р., або в 3,4 разу. Особливо не змінився обмінний курс і на цей час – 26,7 грн на кінець 2-го кварталу 2020 р., чи у 3,3 разу щодо 2014 р.), то бачимо не порівняльне зростання середньомісячної заробітної плати (було 435 дол., стало – 393 дол. США) чи податкових надходжень у бюджет, а просто, у кращому випадку, багаторічне тупцювання на місці. Такі розвиткові тенденції у цьому періоді не сприяють заходам щодо активізації кількісної домінантності ДТГПН, стимулюючи й прояв домінантної поведінки платників податків.

Позитивним є те, що базові акценти у контрольно-перевірочному процесі останнього періоду було сконцентровано на великих платниках податків, зокрема, серед них перевірено 14 %, тоді як із середніх – до 2,5 %, а малих – 0,3 %.

Окрім того, відчутно знижено тиск системи Державної податкової служби (ДПС) України на платників податків за рахунок скорочення контрольно-перевірочних заходів (документальні перевірки та зустрічні звірки), а саме: за досліджуваний період у 4 рази зменшено кількість візитів до платників для документального підтвердження виявлених ризиків.

Зазначимо, що впроваджені новачки в адмініструванні податків через систему ДПС України можуть суттєво впливати на їх надходження до бюджету. Зокрема, запровадження у 2015 р. системи електронного декларування дозволило обмежити махінації з ПДВ та наростити його надходження на 32,3 % порівняно з попереднім роком.

Загалом у 2019 р. було проведено 26101 контрольно-перевірочний захід, тоді як у 2014 р. – 105059, або порівняно в 4 рази менше (рис. 2).

Загальна сума донарахувань за актами планових і позапланових перевірок, яка підлягає погашенню, становить:

Заходи контролю

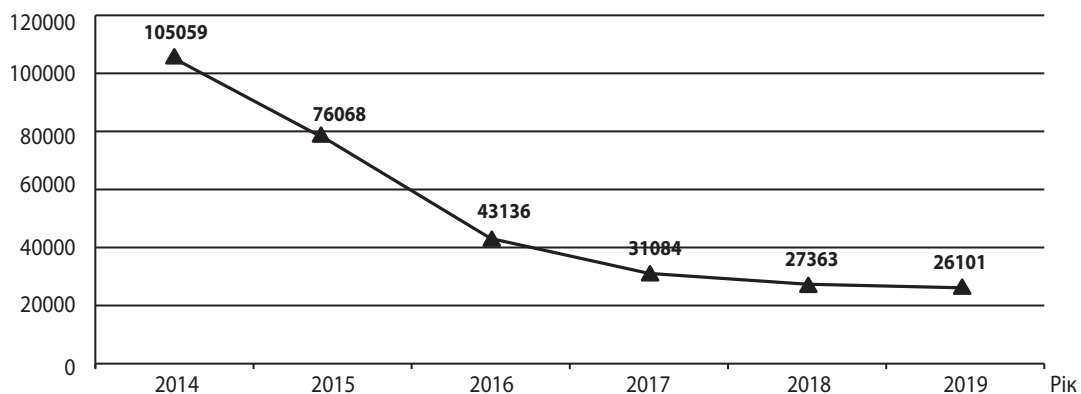

Рис. 2. Динаміка контрольних заходів Державної податкової служби України щодо платників податків

Джерело: сформовано автором за даними [32]

1575813,6 тис. грн (у т. ч. планових – 623993,1; позапланових – 951820,5).

Доцільно наголосити, що лише одну з п'яти перевірок проведено за ініціативою ДПС України, а з незалежних від ДПС причин – 80 % (у зв'язку з припиненням юридичної особи, на повідомлення банків про порушення при розрахунках у сфері зовнішньоекономічної діяльності, на виконання судових рішень, на звернення самих платників).

Базову частку в загальній сумі недоплат у бюджеті різних рівнів, виявлених контрольно-перевірочними заходами системи ДПС України, становлять: ПДВ, податок на прибуток, акцизний та земельний податки. Найчастіше при проведенні означених заходів виявляють (табл. 3):

- зниження доходів внаслідок не оприбуткування активів (природного газу, об'єктів закінченого будівництва тощо);

Таблиця 3

Типові порушення в окремих галузях національного господарства, які впливають на податкові надходження

Галузь	Порушення
Нафтогазова	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження доходів на суму неоприбуткованого природного газу. • Невірне визначення ставок рентної плати за природний газ
Енергетична	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження земельного податку внаслідок невірного використання ставки функціонального використання землі. • Зниження податкового зобов'язання з ПДВ при списанні кредиторської заборгованості. • Придбання товарно-матеріальних цінностей із залученням у ланцюгу придбання суб'єктами господарювання, які мають ознаки «фіктивності»
Будівельна	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження суми доходів у вигляді вартості об'єктів закінченого будівництва, що підлягали передачі юридичним особам відповідно до Декларацій про готовність об'єкта до експлуатації. • Придбання послуг у «фіктивних» суб'єктів господарювання
Лісоготівельна	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність первинних документів бухгалтерського та податкового обліку. • Включення до витрат матеріальних заохочень, які повинні виплачуватись за рахунок чистого прибутку
Переробка та оптова торгівля металобрухтом	<ul style="list-style-type: none"> • Ведення бухгалтерського та податкового обліку з порушенням Закону України «Про металобрухт» та порядку ведення бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором за даними [32]

- завищення витрат (на товари і послуги, із залученням до закупівель суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності; виплати грошових заохочень, які мали б виплачуватись з чистого прибутку; безпідставне списання кредиторської заборгованості; відсутність первинних облікових документів);
- зниження земельного податку через невірне застосування коефіцієнта функціонального використання землі.

Зокрема, щодо товарно-матеріальних цінностей (табл. 3), то суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами, зокрема, між собою – у розмірі до 10 тисяч гривень. Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунку, шляхом переказу коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку чи небанківської фінансової установи для подальшого їх переказу на поточні рахунки в банку. Кількість суб'єктів господарювання, з якими здійснюються готівкові розрахунки, протягом дня не обмежується. Зазначена норма передбачена пп. 5 п. 3 розд. I, п. 6 розд. II «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148.

Практика також показує, що на прояв і результативність податкової культури в системі реалізації ДТПН має відчутний вплив тінізація економіки, яка розмиває конституційну спрямованість поведінкових інтересів платників податків, звужуючи можливості наповнення бюджету. Означене створює реальну загрозу і національній безпеці держави, оскільки вже при тінізації економіки в 30 % від ВВП економіка стає некерованою. Наведене, на думку автора, відчутно впливає на результативність поведінкових фінансів, насамперед через поведінкову обмеженість матеріальної участі громадян у процесах державотворення та можливості дієвого підвищення рівня державотворчого патріотизму нації на засадах задіявання фінансово-податкового механізму.

Окрім того, це призводить до виділення й формування більше диктаторських управлінських підходів через примус і розгортання корупційних проявів (проявляється ефект державної розбалансованості, багатовекторного управління та нестійкості) порівняно з ознаками демократичних інституцій – ефект демократії (рис. 3).

З наведеної на рис. 3 взаємозалежності слідує, що з позиції поведінкових фінансах корупція ще сильніше впливає на результативність управлінської доктрини та її фінансово-податкового механізму за державотворчого патріотизму нації порівняно навіть з тіньовою економікою (розбіжність досягає 20 %). Виходячи з останнього у контексті фундаменталізації поведінкових фінансів можливо сформулювати відповідну лему.

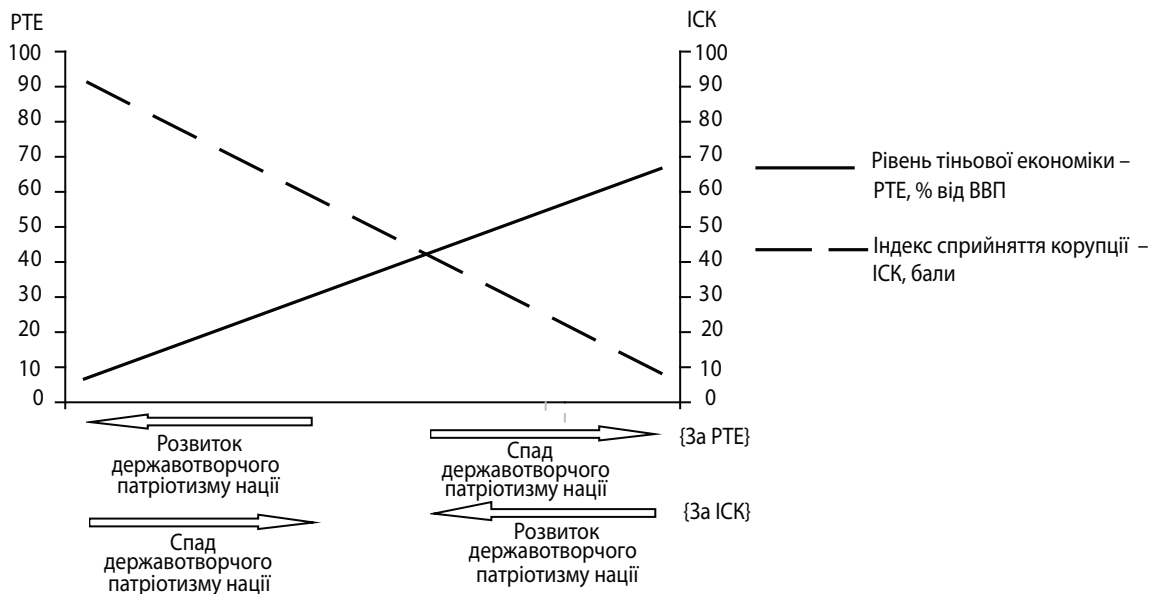

Рис. 3. Узагальнена взаємозалежність рівня тіньової економіки та індексу сприйняття корупції в контексті фундаменталізації поведінкових фінансів з позиції державотворчого патріотизму нації

Джерело: розроблено автором

Лема. *Боротьба з корупцією має ще вищий пріоритет навіть порівняно з тіньовою економікою, оскільки корупція роз'їдає, насамперед, духовні устої суспільства, а з цим і його прагнення до державності.*

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в Україні наявна ситуація з результативністю поведінкових фінансів (за їх сутнісним наповненням, а не визначенням) формувалась та проявлялась протягом навіть не десятиліть, а декількох останніх століть, що об'єктивно призвело до накопичення загрозливих сучасних проявів і деформацій (негативна синергічність) без чіткого розуміння фундаментальної важливості взаємодії домінант (якісної та кількісної) у ДТФН. Останнє через державотворчий патріотизм нації та поведінку платників податків концентровано відбивається на бюджеті, інвестиційних можливостях, індексі сприйняття корупції та зайнятим Україною місцем за ним у світовому просторі.

Можливо також стверджувати, що поведінкові фінанси, як вагомий елемент традиційних фінансів, втягуючи в оборот психологічні аспекти поведінки індивідуума, обумовлюють додаткові можливості впливу на процес державотворення, знижуючи фінансові втрати від розгортання девіантної поведінки платників податків.

Висновки. Поведінкові фінанси стають важливою частиною теорії фінансів, оскільки концентруються на розширенні категоріальних ознак і цілеспрямованому врахуванні ірраціональної поведінки індивідуума.

Фундаменталізація поведінкових фінансів з позиції державотворчого патріотизму нації – це стратегіологічний науковий напрям у теорії фінансів, який синтезує й гармонійно поєднує доробок фінансової науки з методолого-психологічними підходами й патріотично-духовними цінностями індивідуума (соціальними, моральними, естетичними), цілеспрямовано інтегруючи більші можливос-

ті розуміння специфіки прийняття фінансового рішення індивідуумом, що розвиває фінансово-категоріальний теоретичний апарат, забезпечуючи розуміння системності й цілісності людського мислення та перспективи використання його досвіду в інтересах процесної активізації державотворення.

Об'єктивно, що лише той народ, загалом і кожен громадянин зокрема, у якого системно сформовано, виховано важливість почуття та розуміння потреби власної участі у творенні держави шляхом безпосереднього фінансового (податкового) забезпечення її розвитку, може розраховувати на свою життєздатність, динамічність і перспективи в сучасному конкурентному просторі. Нація має брати реальну фінансову участь у творенні власної держави. На думку автора, хоча державотворчий патріотизм нації це, за своїм звучанням, більше ідеологічна парадигма, однак її цілеспрямована підтримка і реалізація через управлінський механізм впливу на поведінку у контексті податкової домінанти призводитиме до дієвого й оптимального наповнення дохідної частини бюджету держави та підвищення її життєздатності у світовому ринковому просторі, обмежуючи тим і тенденційний прояв в Україні загрозливих ознак від насування глобальних фінансово-економічних потрясінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горецкая В. А. Поведенческие финансы: использование теории перспектив в процессе принятия инвестиционных решений. *Российское предпринимательство*. 2013. Т. 14. № 13. С. 104–110.
2. Данилова Е. П., Муйдинов М. А. Финансовое поведение и поведенческие финансы: различия и сходства. *Вестник Тюменского государственного университета. Социально-*

экономические и правовые исследования. 2019. Т. 5. № 3 (19). С. 82–97.

3. Карпінський Б. А. Державотворчий патріотизм нації: податкова домінанта інвестиційного зростання: монографія. Львів: Колір ПРО, 2018. 480 с. (Серія «Держава і стратегіологія»).

4. Карпінський Б. А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння: монографія. Львів: Логос, 2005. 496 с. (Серія «Фінансові стратегії»).

5. Карпінський Б. А. Концепція формування та розвитку державотворчого патріотизму нації з позиції податкової домінанти. Львів: ЛДФА, 2014. 12 с.

6. Карпінський Б. А., Шира Т. Б. Інвестиції: термінологічний словник: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2009. 464 с.

7. Кізима Т. О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 9 (2). С. 175–179. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9(2)_35)

8. Ліпич М. А. Вплив поведінкових чинників на ціноутворення на фондовому ринку. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. № 10. С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mbr_2014_10_8

9. Магопєць О. А. Причини та форми девіантної поведінки платників податків. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2006. Вип. 10. Ч. 2. С. 160–165.

10. Малишенко К. А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 16. С. 57–60.

11. Масютин А. А. Поведенческие финансы как новое направление финансовой теории. *Банковское дело*. 2014. № 12. С. 51–55.

12. Твид Л. Психология финансов. М.: ИК «Аналитика», 2002. 376 с.

13. Терещенко О. О. Контролінг поведінки в концепції біхевіористичних фінансів. *Фінанси України*. 2011. № 10. С. 104–116.

14. Фінанси: курс для фінансистів: підручник / за ред. П. Ю. Буряка, О. Б. Жихор. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 528 с.

15. Baker H. K., Nofsinger J. R. Behavioral finance: Investors, Corporations, and Markets. Hoboken, New Jersey: JohnWiley & Sons, 2010. 768 p.

16. Daniel K., Hirshleifer D., Subrahmanyam A. Investor psychology and security market under – and overreactions. *Journal of Finance*. 1998. No. 53. P. 39–85.

17. De Bondt W., Thaler R. Financial Decision-Making in Markets and Firms: A Behavioral Perspective. NBER Working Paper 1994. 199 p.

18. Fama E. F., French K. R. 2015. A Five-Factor Asset Pricing Model. URL: <http://personal.lse.ac.uk/vayanos/WPapers/FMTNIPC.pdf>

19. Herawati N. T., Candiasa I. M., Suharsono N. Factors that influence financial behavior among accounting students in Bali. *International Journal of Business Administration*. 2018. Vol. 9. No. 3. P. 30–38.

20. Hirshleifer D., Jiang D. A Financing-Based Misvaluation Factor and the Cross Section of Expected Returns. *Review of Financial Studies*. 2010. No. 23 (9). P. 3401–3436.

21. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica*. 1979. Vol. 47. P. 263–291.

22. Kahneman D., Tversky A. The Framing of Decisions and Psychology of Choice. *Science*. 1981. № 211. P. 453–458.

23. Karpinski B., Zalutka N. Formation and development of tax control in Ukraine: resources aspect. Rynek kapitalowy a koniunktura gospodarcza 2010: perspektywa makroekonomiczna: monografie / pod redakcją Andrzeja T. Szablewskiego, Marka Martina. Poland, Lodz: Politechnika Lodzka, 2011. S. 107–130.

24. Karpinsky B. A., Bozshko S. M. Economic Growth at sustainable development of economy. The monography. Lviv: Prostir-M, 2006. 376 p. (Series «Economy of Territory»).

25. Nye P., Hillyard C. Personal financial behavior: the influence of quantitative literacy and material values. *Numeracy*. 2013. Vol. 6. Iss. 1. Article 3.

DOI: 10.5038/1936-4660.6.1.3

26. Sewell M. Behavioural Finance. Department of Computer Science, University College London, 2007. 544 p.

27. Shefrin H. Beyond Greed and Fear. Understanding Behavioral Finance and The Psychology of Investing. Oxford University Press. New York, 2016. 478 p.

28. Suryawanshi P. B., Jumle A. G. Comparison of behavioral finance and traditional finance: for investment decisions. *IRACST – International Journal of Commerce, Business and Management*. 2016. Vol. 5. No. 3. P. 81–85.

29. Thaler R. Advances in Behavioral Finance. New York: Russel Sage, 2003. 512 p.

30. Xiao Jian Jing. Applying behavior theories to financial behavior. *Handbook of Consumer Finance Research*. August 2015. P. 69–81.

31. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>

32. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>

REFERENCES

Baker, H. K., and Nofsinger, J. R. *Behavioral finance: Investors, Corporations, and Markets*. Hoboken, New Jersey: JohnWiley & Sons, 2010.

Daniel, K., Hirshleifer, D., and Subrahmanyam, A. "Investor psychology and security market under - and overreactions". *Journal of Finance*, no. 53 (1998): 39-85.

Danilova, Ye. P., and Muydinov, M. A. "Finansovoye povedeniye i povedencheskiye finansy: razlichiya i skhodstva" [Financial Behavior and Behavioral Finance: Differences and Similarities]. *Vestnik Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta. Sotsialno-ekonomicheskoye i pravovyye issledovaniya*, vol. 5, no. 3(19) (2019): 82-97.

De Bondt, W., and Thaler, R. "Financial Decision-Making in Markets and Firms: A Behavioral Perspective". *NBER Working Paper* (1994).

Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy. <https://tax.gov.ua/>
Fama, E. F., and French, K. R. "2015. A Five-Factor Asset Pricing Model". <http://personal.lse.ac.uk/vayanos/WPapers/FMTNIPC.pdf>

Finansy: kurs dlia finansystiv [Finance: A Course for Financiers]. Kyiv: Khai-Tek Pres, 2010.

Goretskaya, V. A. "Povedencheskiye finansy: ispolzovaniye teoriiy perspektiv v protsesse prinyatiya investitsionnykh resheniy" [Behavioral Finance: Using Prospect Theory in Investment Decision Making]. *Rossiyskoye predprinimatelstvo*, vol. 14, no. 13 (2013): 104-110.

Herawati, N. T., Candiasa, I. M., and Suharsono, N. "Factors that influence financial behavior among accounting students in Bali". *International Journal of Business Administration*, vol. 9, no. 3 (2018): 30-38.

Hirshleifer, D., and Jiang, D. "A Financing-Based Misvaluation Factor and the Cross Section of Expected Returns". *Review of Financial Studies*, no. 23(9) (2010): 3401-3436.

Kahneman, D., and Tversky, A. "Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk". *Econometrica*, vol. 47 (1979): 263-291.

- Kahneman, D., and Tversky, A. "The Framing of Decisions and Psychology of Choice". *Science*, no. 211 (1981): 453-458.
- Karpinski, B., and Zalutka, N. "Formation and development of tax control in Ukraine: resources aspect". In *Rynek kapitalowy a koniunktura gospodarcza 2010: perspektywa makroekonomiczna*, 107-130. Poland, Lodz: Politechnika Lodzka, 2011.
- Karpinski, B. A., and Bozshko, S. M. *Economic Growth at sustainable development of economy*. Lviv: Prostir-M, 2006.
- Karpinski, B. A. *Derzhavotvorchyi patriotyzm natsii: podatko-va dominanta investytsiinoho zrostannia* [State-building Patriotism of the Nation: the Tax Dominant of Investment Growth]. Lviv: Kolir PRO, 2018.
- Karpinski, B. A. *Kontsepsiia formuvannia ta rozvytku derzhavotvorchoho patriotyzmu natsii z pozytsii podatkovoi dominanty* [The Concept of Formation and Development of State-building Patriotism of the Nation from the Standpoint of the Tax Dominant]. Lviv: LDFA, 2014.
- Karpinski, B. A. *Zbalansovanist finansovoi systemy: metodolohiia, otsinka, porivniannia* [Balance of the Financial System: Methodology, Evaluation, Comparison]. Lviv: Lohos, 2005.
- Karpinski, B. A., and Shyrya, T. B. *Investytsii: terminolohichniy slovnyk* [Investments: A Glossary]. Kyiv: Profesional, 2009.
- Kizyma, T. O. "Povedinkovi finansy yak novyi napriam doslidzhen suchasnoi finansovoi nauky" [Behavioral Finance as a New Direction of Research in Modern Financial Science]. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. 2013. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9(2)_35)
- Lipych, M. A. "Vplyv povedinkovykh chynnykiv na tsinoutvorenna na fondovomu rynku" [Influence of Behavioral Factors on Stock Market Pricing]. Monitorynh birzhovoho rynku. 2014. http://nbuv.gov.ua/UJRN/mbr_2014_10_8
- Mahopets, O. A. "Prychyny ta formy deviantnoi povedinky platnykiv podatkov" [Causes and Forms of Deviant Behavior of Taxpayers]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, vol. 2, no. 10 (2006): 160-165.
- Malysenko, K. A. "Povedinkovi finansy ta yikh vplyv na dynamiku fondovoho rynku" [Behavioral Finance and Their Impact on Stock Market Dynamics]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 16 (2014): 57-60.
- Masyutin, A. A. "Povedencheskiye finansy kak novoye napravleniye finansovoy teorii" [Behavioral Finance as a New Direction in Financial Theory]. *Bankovskoye delo*, no. 12 (2014): 51-55.
- Ministerstvo finansiv Ukrainy. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>
- Nye, P., and Hillyard, C. "Personal financial behavior: the influence of quantitative literacy and material values". *Numeracy*, article 3, vol. 6, no. 1 (2013). DOI: 10.5038/1936-4660.6.1.3
- Sewell, M. *Behavioural Finance*. Department of Computer Science, University College London, 2007.
- Shefrin, H. *Beyond Greed and Fear. Understanding Behavioral Finance and The Psychology of Investing*. New York: Oxford University Press., 2016.
- Suryawanshi, P. B., and Jumle, A. G. "Comparison of behavioral finance and traditional finance: for investment decisions". *IRACST - International Journal of Commerce, Business and Management*, vol. 5, no. 3 (2016): 81-85.
- Tereshchenko, O. O. "Kontrolinh povedinky v kontsepsiibikheviorystychnykh finansiv" [Behavior Control in the Concept of Behavioral Finance]. *Finansy Ukrainy*, no. 10 (2011): 104-116.
- Thaler, R. *Advances in Behavioral Finance*. New York: Russel Sage, 2003.
- Tvid, L. *Psikhologiya finansov* [The Psychology of Finance]. Moscow: IK «Analitika», 2002.
- Xiao, Jian Jing. "Applying behavior theories to financial behavior". In *Handbook of Consumer Finance Research*, 69-81, August, 2015.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2020 р.